

OSALLISUUS HUOSTAANOTTOPROSESSISSA- VANHEMPIEN NÄKÖKULMA

Satu Koivula
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Satu Koivula	
Työn nimi Osallisuus huostaanottoprosessissa- vanhempien näkökulma	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 26
Tiivistelmä Tämän tutkielma käsitteli vanhempien osallisuuden näyttäytymistä huostaanottoprosessissa. Lisäksi selvitettiin vanhempien toiveita sosiaalityöstä saatavasta tuesta osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä ovat osallisuus sekä huostaanotto sosiaalityön toimenpiteenä ja vanhemman näkökulmasta. Tutkielmassa vanhempien osallisuutta tarkastellaan toimintaosallisuuden ja toimijuuden, suunnitteluosallisuuden ja osallistumisen, päätösosallisuuden ja palveluihin vaikuttamisen sekä tieto-osallisuuden ja kuulluksi tulemisen osa-alueiden kautta. Aineistona tutkielmassa oli kaksi väitöskirjaa sekä kuusi tieteellistä tutkimusartikkelia. Tutkielma toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Aineiston analyysi toteutettiin sisällönanalyysin keinoin. Tutkielman havaintojen perusteella vanhempien osallisuus näyttäytyi huostaanottoprosessissa vaihtelevasti. Toisaalta vanhemmilla oli hyviä kokemuksia osallisuudesta ja sen toteutumisesta, toisaalta osallisuuden kokemukset näyttäytyivät kielteisinä tai olivat vähäisiä. Kuulluksi tuleminen ja vanhemman tukeminen sen kautta näyttäytyi havaintojen perusteella kaikkein merkityksellisimpänä sosiaalityön tuen muotona kaikkien osa-alueiden näkökulmista.	
Asiasanat huostaanotto, osallisuus, lastensuojelu, sosiaalityö, vanhemmuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja Ohjaaja YTT Mia Tammelin	

TAULUKOT

Taulukko 1 Esimerkki aineiston analyysistä	16

KUVIOT

Kuvio 1 Yksilön osallisuus	4

Kuvio 2 Asiakasosallisuuden jaottelun osa-alueet	7

1	JOHDANTO	1
2	OSALLISUUS	3
	2.1 Osallisuus käsitteenä	3
	2.2 Asiakasosallisuus	5
3	HUOSTAANOTTO	8
	3.1 Huostaanotto sosiaalityön toimenpiteenä	8
	3.2 Huostaanotto vanhemman näkökulmasta	10
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	12
	4.1 Tutkimuksen tarkoitus	12
	4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	13
	4.3 Aineisto	14
	4.4 Aineiston analyysi	15
5	TUTKIMUSTULOKSET	18
	5.1 Toimintaosallisuus ja toimijuus	18
	5.2 Suunnitteluosallisuus ja osallistuminen	19
	5.3 Päätösosallisuus ja vaikuttaminen palveluihin	21
	5.4 Tieto-osallisuus ja kuulluksi tuleminen	22
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	24
	LÄHTEET	27
	LIITTEET	30

1 JOHDANTO

Huostaanotto on lastensuojelun sosiaalityön vaativin tehtävä, johon ei ryhdytä vähäisin perustein. Tilastojen mukaan koronavuosi ei näkynyt huostaanottojen määrän lisääntymisenä vuonna 2020, mutta vaikutusten odotetaan näkyvän viiveellä (Thl 2022.) Tämän perusteella voin todeta, että tutkielmani aihe on erittäin ajankohtainen ja tulee lähivuosina koskettamaan yhä suurempaa joukkoa vanhempia, jotka kohtaavat huostaanottoprosessin omassa elämässään.

Osallisuuden vahvistamisella on huostaanoton hyväksynnän kannalta merkitystä ja on tärkeää selvittää, miten lastensuojelun sosiaalityö voisi vastata vanhempien tuen tarpeisiin vahvistaen vanhempien osallisuutta prosessissa. Lastensuojelun laatusuosituksessa (2019, 18) mainitaan siitä, kuinka myös vanhempien osallisuuden vahvistaminen on otettava huomioon vaikuttavien lastensuojelupalveluiden kehittämisessä. Lisäksi osallisuuden rakentuminen ja sen kokeminen liittyvät myös yksilön perusoikeuksiin sekä myös kuulumisen ja kuulluksi tulemisen kokemuksiin (Särkelä-Kukko 2014, 39.) Näin ollen vanhempien osallisuudella on merkitystä huostaanottoprosessissa myös tästä näkökulmasta.

Lastensuojelun sosiaalityöhön on tulossa muutoksia lähivuosina sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärissä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021), joten aiheen ajankohtaisuus nousee tästäkin näkökulmasta esiin. Lapsen sosiaalityöntekijä on vastuussa sekä lapsi- että perhekohtaisesta lastensuojelun toteutumisesta, joten myös vanhempien näkökulma aiheeseen on tärkeä. Asiakasmäärien ollessa kohtuulliset, perheen sosiaalityöntekijällä on enemmän aikaa myös vanhempien kanssa työskentelyyn, jolloin vanhempien osallisuus voisi tulla paremmin huomioiduksi.

Osallisuuden edistäminen on osa sekä Suomen hallituksen että Euroopan unionin tavoitteita ja sen avulla voidaan vähentää eriarvoisuutta. Lisäksi sosiaalipalveluilla on oma roolinsa osallisuuden edistämässä. (Thl 2019.) Näin ollen on mielestäni erittäin tärkeää tutkia osallisuutta nimenomaan sosiaalityön viitekehyksessä ja selvittää, miten sosiaalityössä voidaan vahvistaa vanhemman osallisuutta huostaanottoprosessissa. Huostaanotto on vanhemmille yleensä suuri trauma ja menetys, joten tämäkin näkökulma huomioiden osallisuuden edistäminen ja vanhempien kuuleminen on erityisen tärkeää osallisuuden kokemuksen kannalta.

Olen työskennellyt pitkään lastensuojelussa eri tehtävissä. Kiinnostukseni aihetta kohtaan nousee sen pohjalta. Olen sitä mieltä, että vaikka huostaanottoon edelleen päädytään aika usein vanhemmuuden puutteiden ja haasteiden vuoksi, vanhempia ei kuitenkaan tulisi jättää prosessissa yksin. Vanhemmuus jatkuu huostaanotosta huolimatta ja sosiaalityössä tulisikin olla resursseja myös vanhemman tukemiseen ja vanhemman tarpeisiin vastaamiseen. Vanhempien osallisuudesta ja huomioimisesta hyötyy myös huostaanoton kohteena oleva lapsi ja osallisuuden huomioiminen edesauttaa myös jatkotyöskentelyssä perheen kanssa.

Tässä tutkielmassa selvitän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla sitä, miten vanhempien osallisuus näyttäytyy huostaanottoprosessissa. Selvitän myös, millaista tukea vanhemmat tarvitsevat sosiaalityöstä osallisuuden kokemuksen vahvistamiseksi. Tutkimuskysymykseni ovat:

Miten vanhempien osallisuus näyttäytyy huostaanottoprosessin aikana?

Millaista huostaanottoprosessin osallisuutta vahvistavaa tukea vanhemmat toivovat sosiaalityöstä?

Esittelen aluksi tutkielmani keskeiset käsitteet ja viitekehyksen. Tämän jälkeen esittelen tutkimustehtävääni ja sen toteutusta. Sitten käyn läpi tutkimukseni pohjalta esiin tulleita huomioita. Teen havainnoistani yhteenvedon, esittelen johtopäätöksiä sekä lopuksi pohdin myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita tutkielmassani nousseiden havaintojen pohjalta.

2 OSALLISUUS

Tässä luvussa kuvaan aluksi osallisuuden käsitettä yleisesti ja tämän jälkeen esittelen valitsemani asiakasosallisuuden viitekehyksen tarkemmin. Käsitteen asiakasosallisuutta yksilön osallisuuden kokemusten kautta.

2.1 Osallisuus käsitteenä

Osallisuus on hyvin laaja-alainen käsite, jota voi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Yksinkertaisimmillaan ilmaistuna osallisuus on kuulumista ja kuulluksi tulemista. Henkilö, joka kokee olevansa osallinen, voi vaikuttaa oman elämänsä asioihin ja saamiinsa palveluihin. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017.) Kivinen, Vanjusov & Vornasen (2020, 269) mukaan osallisuus pitää sisällään olettamuksen siitä, että henkilö tulee kuulluksi, hän voi vaikuttaa asioihin, ilmaista mielipiteensä ja on osallinen yhteiskunnasta ja sen toiminnasta. Osallisuus siis syntyy toiminnan, vaikuttamisen ja osallistumisen kautta.

Osallisuus voidaan myös määritellä mukana olemisen tunteeksi. Yksilötasolla se on osallisuuden omaehtoisuutta ja omakohtaisuutta. Lisäksi osallisuus on kuulumista ja osallisuuden kokemukset ovat myös kytköksissä osallistujan henkilökohtaiseen ihmiskäsitykseen, identiteettiin ja henkilökohtaiseen elämismailmaan. Osallisuus voi olla parhaimmillaan sitoutumisesta lähtevää toimimista ja omiin asioihin vaikuttamista. Osallisuus voidaan nähdä myös syrjäytymisen vastavoimana. (Pajula 2014, 11; Särkelä-Kukko 2014, 35.)

Osallisuus edellyttää sitoutumista ja onnistuakseen se vaatii luottamusta, tiivistä vuorovaikutusta ja kuulluksi tulemistä. Osallisuuteen sisältyy myös vastuunotto henkilökohtaisesti omista asioistaan. (Laitinen & Niskala 2013, 13.) Lisäksi osallisuus pitää sisällään Valkama & Raison (2013, 92) mukaan ajatuksen siitä, että palvelunkäyttäjä voi vaikuttaa toimintaan tai palveluprosesseihin. Työterveyslaitoksen (2022) mukaan osallisuus yksilön elämässä on osallistumista, kuulumista ja vaikuttamista omaan elämään, yhteisiin asioihin ja mahdollisuuksiin. Osallisuuden kokemukset rakentuvat yhteistyössä ihmisten kesken. (Kuvio 1)

KUVIO 1 Yksilön osallisuus (Työterveyslaitos 2022)

Sosiaalisen osallisuuden käsite liittyy yhteiskunnalliseen keskusteluun osallisuudesta. Sosiaalisen osallisuuden käsitetään yleensä tarkoittavan syrjäytymisen vastakohtaa, vaikkakaan vakiintunutta määritelmää sille ei ole. Sosiaalisen osallisuuden tavoittelun katsotaan olevan sekä arvo itsessään että keino torjua työttömyyttä, edistää yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta, ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää yhteiskunnan tasa-arvoisuutta. Yksilön kohdalla sosiaalinen osallisuus on kokemuksellinen tunne, joka syntyy osallistumisen kautta. Se mahdollistaa omiin asioihin vaikuttamisen. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 2, 6.) Myös

Työterveyslaitos (2022) nostaa kokemuksellisuuden tunteen keskiöön osallisuuden määrittelyssä.

Toimijuus liittyy vahvasti osallisuuteen ja ilmenee asiakkaan kuulemisen lisäksi asiakkaan osallisuutena toiminnassa. Toimijuuden synonyymina voidaan pitää toimintaosallisuutta, joka liittyy yksilön toimintaan omassa elinympäristössään (Harju 2020; Leemann & Hämäläinen 2015, 5.) Hokkasen (2013, 56-64) määritelmä toimijuudesta on laajempi käsittäen asiakkaan vaikuttamismahdollisuudet, mahdollisuuden elää omilla ehdoillaan, oikeuden tehdä päätöksiä omaa elämäänsä koskien, tavoitella haluamaansa lopputulosta sekä toimia haluamallaan tavalla. Lisäksi toimijuus on ymmärrettävissä myös asiakkaan sitoutumiseksi sekä asiakaslähtöisyydeksi, jossa palvelut räätälöidään kullekin asiakkaalle yksilökohtaisesti tarpeen mukaan. Laitinen & Niskalan (2013, 11) mukaan toimijuuteen vaikuttavat vuorovaikutus ja kohtaaminen tai kohtaamattomuus. Ne voivat joko laajentaa tai rajoittaa asiakkaan toimijuutta. Voidaankin todeta, että toimijuus lisää asiakkaan osallisuuden tunnetta, mutta kohtaamisella tai kohtaamattomuudella on siinä suuri merkitys.

2.2 Asiakasosallisuus

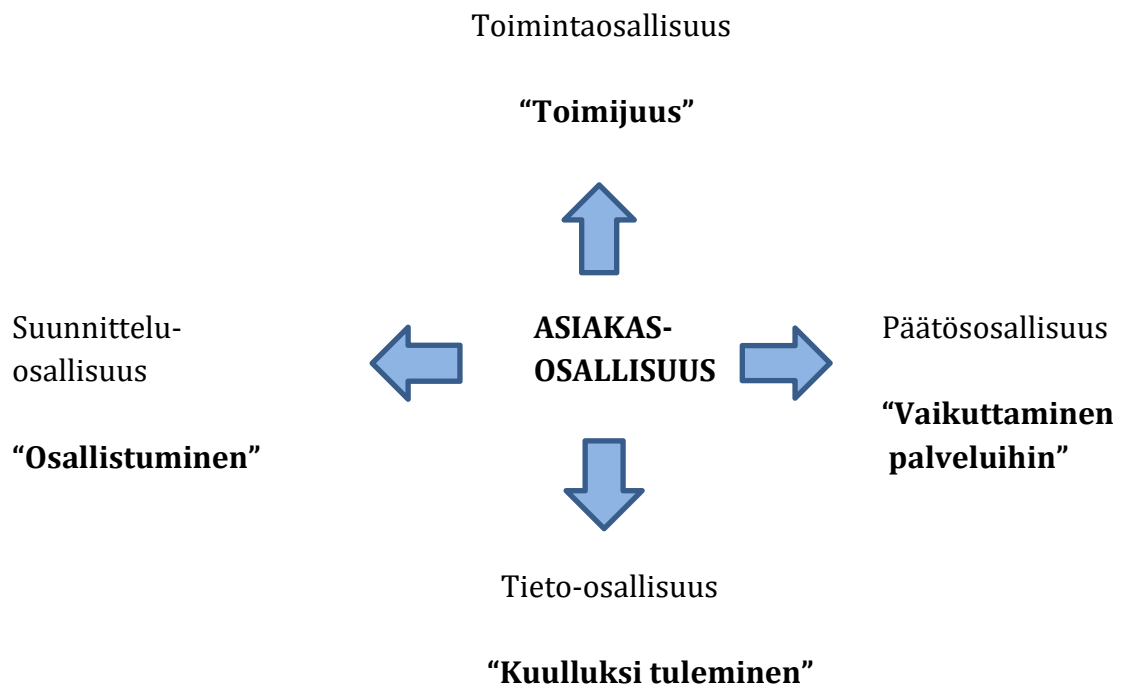
Tässä tutkielmassa selvitän vanhempien osallisuuden kokemuksia huostaanottoprosessissa asiakasosallisuuden viitekehyksen osa-alueiden kautta. Asiakkaan osallisuuden merkitys nousee Suomen laista. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelee heti ensimmäisessä pykälässä yhdeksi lain tarkoitukseksi asiakkaan osallisuuden edistämisen ja eriarvoisuuden vähentämisen. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä, joka mahdollistuu asiakasosallisuuden kautta.

Leemann & Hämäläisen (2016, 586) mukaan asiakasosallisuus jaetaan kahteen osa-alueeseen riippuen siitä, onko kyseessä osallisuus vai osallistuminen. Osallisuuden kokemus palveluiden suunnittelussa vahvistaa asiakkaan kokemusta ja hänen rooliaan osallisuudesta. Lisäksi asiakkaan voimaantuminen ja vaikuttamisen kokemus liittyyvät asiakkaan osallistumiseen tai osallisuuteen. Höggabban (2008, 29) määrittelyssä asiakasosallisuus käsittää asiakaspalautteen keräämisen ja sen hyödyntämisen,

vuorovaikutuksen ja dialogisuuden sekä asiakkaiden osallisuuden palvelujen suunnitteluun ja arviointiin. Jotta asiakkaiden osallistuminen palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin mahdollistuu, rakenteiden tulee olla siihen riittäviä.

Tammelinin (2010, 18) mukaan asiakasosallisuutta voidaan hyödyntää palveluiden kehittämistyössä sekä apuna uusia palveluita suunniteltaessa. Asiakasosallisuuden huomioiminen on myös osa kustannustehokkuutta julkisia palveluita kehitettäessä. Myös Leemann & Hämäläinen (2015,1) määrittelevät asiakasosallisuuden tarkoittavan asiakkaan mukaan ottamista palveluiden suunnittelussa. Lähtökohtana asiakasosallisuudessa on sosiaalinen osallisuus, jonka avulla mahdollistetaan asiakkaan osallisuutta asiakastyössä ja palvelujärjestelmässä. Lisäksi pyritään lisäämään, toteuttamaan ja varmistamaan asiakaslähtöisyyttä.

Asiakasosallisuuden osa-alueet voidaan jaotella soveltaen viiteen osa-alueeseen, jotka ovat tieto-osallisuus, suunnitteluosallisuus, päätösosallisuus, toimintaosallisuus ja arviointiosallisuus. Osa näistä osa-alueista kohdentuu myös palvelujärjestelmän vaatimuksiin. Lisäksi asiakasosallisuus voidaan jaotella vielä kahteen; asiakkaan omien henkilökohtaisten palveluiden vaikuttamisen näkökulmaan tai yleisen tason vaikuttamisen näkökulmaan. (Leemann & Hämäläinen 2015, 5.) Sovellan Leemann & Hämäläisen (emt.) jaottelua tähän tutkielmaani. Tutkielmassani keskityn tarkastelemaan asiakasosallisuutta asiakkaan henkilökohtaisen näkökulman kautta tutkimuskysymyksistäni johtuen.

KUVIO 2 Asiakasosallisuuden jaottelun osa-alueet Leemann & Hämäläistä (2015, 4,5) mukailten

3 HUOSTAANOTTO

Huostaanotto on lastensuojelussa sen vaativin työtehtävä, eikä siihen päädytä kevyin perustein. Huostaanotto koskettaa koko perhettä ja tästä syystä niin lasten kuin vanhempienkin osallisuus prosessissa on tärkeä. Kuvaan tässä luvussa aluksi huostaanottoa sosiaalityön toimenpiteenä, jonka jälkeen käsittelen sitä vanhemman näkökulmasta. Käytän tässä tutkielmassa ilmausta huostaanotto erittelemättä sitä erikseen suostumukseen perustuvaksi tai tahdonvastaiseksi.

3.1 Huostaanotto sosiaalityön toimenpiteenä

Huostaanotto on viimesijainen lastensuojelun toimenpide, jolla pyritään turvaamaan lapsen kasvu ja kehitys. Huostaanotossa vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy viranomaisille. (Lastensuojelun käsikirja 2020.) Hämeen-Anttilan (2017, 228, 229) mukaan lähtökohtana kaikissa lastensuojelun toimissa on pyrkimys yhteistyöhön vanhempien kanssa. Palveluita ja tukea mietittäessä on arvioitava, miten lastensuojelussa tehtävät ratkaisut vaikuttavat lapsen ja vanhempien välisiin suhteisiin. Näin ollen päätöstä huostaanotosta onkin punnittava huolellisesti koko perhe huomioiden lapsen edun mukaisesti.

Lastensuojelulain (417/2007) pykälässä 40 sanotaan, että lapsi tulee ottaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan, mikäli puutteet lapsen kasvuolosuhteissa tai huolenpidossa vaarantavat lapsen kehitystä ja terveyttä. Lapsi voidaan ottaa huostaan myös siinä tapauksessa, että lapsi omalla päihteiden käytöllä tai

muulla toiminnallaan vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vasta siinä tapauksessa, että lastensuojelulain (417/2007) luvussa 7 mainitut avohuollon tukitoimet ovat riittämättömiä ja että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee pykälässä 41 huostaanoton ja sijaishuollon valmistelua. Huostaanoton valmisteleo lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Mikäli on tarpeellista, huostaanottoa valmisteltaessa tulee olla käytössä myös oikeudellista asiantuntemusta ja muuta lastensuojelussa tarvittavaa asiantuntijuutta. Pykälässä 43 sanotaan, että mikäli huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa, asian ratkaisee hallinto-oikeus 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määrittyvän viranhaltijan hakemuksesta lapsen oman sosiaalityöntekijän valmisteltua asian.

Huostaanotto on julkisen vallan interventio perheen yksityisyyteen ja päätös tilanteessa, jossa vanhemmat eivät syystä tai toisesta pysty huolehtimaan lapsen kasvatuksesta ja hoidosta yhteiskunnassa hyväksyttävällä tavalla. Huostaanotto on lainsäädäntöön pohjautuva päätös, jonka tekemiseen tietyillä toimijoilla, kuten sosiaalityöntekijöillä on oikeus. Huostaanotto prosessin käynnistyminen riippuu sosiaalityöntekijöiden harkinnasta ja perustuu aina lakiin. (Pösö 2016.) Huostaanottopäätöstä pohtiessaan työntekijä joutuu miettimään, toteutuvatko sijaishuollossa kotiin jäämistä paremmin lain vaatimat edellytykset lapsen hoidosta ja huolenpidosta, turvallisesta kasvuympäristöstä, turvatusta koulunkäynnistä sekä hellyydestä, koskemattomuudesta ja ymmärryksestä (Hämeen-Anttila 2017, 241, 242.)

Huostaanottoa valmisteltaessa vanhempien tulee tietää, miten työskentely etenee ja vanhemmilla tulee olla mahdollisuus ilmaista omia näkemyksiään ja ehdotuksiaan prosessin aikana (Lastensuojelun käsikirja 2020.) Lisäksi perheen tulee tietää eri viranomaisten roolista prosessissa ja myös huostaanoton perusteista. On myös tärkeää tiedottaa vanhempia siitä, mihin heidän tietojaan käytetään sekä rekisteröidään. Myös se, kuka tietoja saa lukea ja käyttää on annettava vanhemmille tiedoksi. (Pätäri 2018, 114.)

Huostaanoton kriteerejä on laissa määritellyn pohjalta kolmenlaisia: lapsen tilanteeseen, lapselle annettuun ja tarvittavaan tukeen sekä huostaanottoa seuraavaan

sijaishuoltopaikan arvioimiseen liittyvät kriteerit. Päätöksenteossa on huomioitava se, onko kyseessä lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantava uhka, onko huostaanotto ainoa tarkoituksenmukainen jäljellä oleva toimenpide sekä on arvioitava huostaanoton vaikutukset lapsen etuun. Huostaanoton tarkoituksena on ensisijaisesti edistää lapsen etua ja oikeuksia. Vanhemman tarpeet ja toiveet asiassa ovat toissijaisia lapsen etuun ja oikeuksiin verrattuna. (Pösö 2016.) Huolimatta vanhemman tarpeiden toissijaisuudesta, myös vanhemman näkemyksen kuunteleminen ja osallisuuden huomioiminen on prosessissa tärkeää.

3.2 Huostaanotto vanhemman näkökulmasta

Huostaanotto on vanhemman oikeuksia rajoittava toimenpide. Vanhempi menettää huostaanotossa oikeuden puuttua lapsensa asuinpaikkaan, hoitoon, lapsen muihin henkilökohtaisiin asioihin ja kasvatukseen. Vastuu lapsen huolenpidosta siirtyy vanhemmalta sijaishuoltoon. (Huhtanen 2016.) Vierula (2016) luonnehtii, että vanhemmuudesta tulee huostaanoton myötä kulttuurisesti normaalina pidettyyn verrattuna epätavanomaista. Huostaanotto tuo mukanaan paljon muutoksia vanhemman elämään ja vanhemmalla saattaa olla vaikeuksia omaksua omaa rooliaan ja tapansa olla vanhempi. Vanhempi saattaa myös esimerkiksi joutua fyysisesti kauas omasta lapsestaan, mikäli lapsen sijaishuoltopaikka ei ole vanhemman asuinalueen lähellä. Myös Laakson (2016) mukaan lapsen sijaishuoltopaikan ja vanhemman kodin välinen sijainti voi tuoda isoja muutoksia suhteeseen, mikäli välimatka lapsen ja vanhemman välillä on pitkä. Huoltajuus säilyy vanhemmalla huostaanotosta huolimatta.

Vanhempi voi suostua huostaanottoon vapaaehtoisesti ja tällöin puhutaan suostumukseen perustuvasta huostaanotosta. Toisaalta vanhempi voi myös vastustaa huostaanottoa, jolloin kyseessä on tahdonvastainen huostaanotto. Riippumatta siitä mikä huostaanoton tapa on kyseessä, huostaanotto on sosiaali oikeuden interventio, joka muuttaa sitovasti ainakin kahden henkilön eli lapsen ja vanhemman oikeudellista asemaa. Vanhempi menettää huostaanotossa oikeudellisen asemansa omaan lapseensa nähden. Tämä interventio eroaakin näistä syistä muista sosiaali oikeuden interventioista, joissa vaikutus kohdentuu kerralla yleensä vain yhteen henkilöön. (Huhtanen 2016.)

Huostaanotto aiheuttaa yleensä vanhemmassa voimakkaita tunteita. Vanhempi saattaa tuntea menetyksen, vihan, vanhempana epäonnistumisen ja surun tunteita. Lisäksi lastensuojelun kuuluminen elämään ja tilanteiden johtaminen huostaanottoon saattavat aiheuttaa kokemuksen yhteiskunnan ulkopuolelle joutumisesta. Huostaanotto on vanhemmuusoikeuksiin puuttumista, jonka myötä tulee virallisesti todetuksi vanhemmuuden haasteet ja epäonnistuminen lapsen tarpeisiin vastaamisessa. (Vierula 2016.) Myös Aarnio (2016) kuvailee huostaanoton aiheuttavan vanhemmassa surua, epäonnistumisen tunteita sekä syyllisyyttä. Huostaanotto näyttäytyy myös kriisitilanteena vanhemman elämässä.

Lastensuojelulaissa (417/2007) määritellään pykälässä 41, että vanhempaa tulee kuulla lapsensa huostaanottoprosessissa. Lisäksi pykälässä 45 puhutaan siitä, kuinka lapsen asioista päätettäessä on pyrittävä ottamaan huomioon myös vanhemman mielipide kuitenkin lapsen etu ensisijaisesti huomioiden. Huolimatta siitä, että lapsi on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostassa, myös vanhemman osallisuutta prosessissa pyritään huomioimaan ja sen katsotaan olevan tärkeää. Myös Lastensuojelun käsikirjassa (2020) vanhempien huomioimisen katsotaan olevan olennainen osa huostaanottoprosessia ja on tärkeää, että vanhemmat kokevat tulleensa kuulluiksi. Lisäksi täytyy huomioida vanhempien näkemykset ja mielipiteet. Tämä luo edellytyksiä hyvälle yhteistyölle huostaanottotilanteessa.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen tutkielmani tehtävää ja toteutusta. Aluksi kuvaan tutkimukseni tarkoitusta sekä esittelen tutkielmani tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esittelen kirjallisuuskatsausta, kuvaan aineistohakua ja sen rajauksia sekä esittelen tutkimukseeni valikoituneet aineistot (Taulukko 1.) Lopuksi esittelen sisällönanalyysia tutkimusmenetelmänä.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus

Lastensuojelun sosiaalityössä, kuten kaikessa muussakin sosiaalityössä tulee huomioida asiakkaan osallisuus. Huostaanotto on koko perhettä koskettava sosiaalityön interventio, joten asiakasosallisuuden huomioiminen on siinä erityisen tärkeää. Tässä tutkielmassa pyrin selvittämään asiakasosallisuuden osa-alueiden kautta vanhempien osallisuuden näyttäytymistä lapsensa huostaanotto-prosessissa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Miten vanhempien osallisuus näyttäytyy huostaanotto-prosessin aikana?

Millaista huostaanotto-prosessin osallisuutta vahvistavaa tukea vanhemmat toivovat sosiaalityöstä?

4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Tämä tutkielma toteutetaan kirjallisuuskatsauksena, joita on kolmea eri perustyyppiä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi, joka jaetaan kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tyyppiin. Yleisesti ilmaistuna kirjallisuuskatsaus on metodi ja tutkimustekniikka, jolla tutkitaan jo tehtyä tutkimusta. (Salminen 2011, 4, 6.)

Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan tutkia ja esitellä tiettyä valittua aihetta. Tutkielmassa määritellyn aiheen pohjalta pyritään saamaan vastaus tiettyyn tutkimuskysymykseen. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on mennä yksityiskohdista yleiseen eli samasta aiheesta löydetyistä eri tutkimuksia tehdään yksi yleisempi kuvaus, jolla pyritään vastaamaan tutkielmassa esitettyihin kysymyksiin. Tällöin myös yksittäisen tutkimuksen merkitys on suurempi, kun se yhdistetään yhteen isompaan kokonaisuuteen. (Aveyard 2010, 1-3)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on menetelmä, joka jäsennetään neljään vaiheeseen: 1) tutkimuskysymyksen muodostaminen 2) aineiston valitseminen 3) kuvailun rakentaminen ja 4) tuotetun tiedon tarkasteleminen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on aineistolähtöinen menetelmä, joka tähtää tutkimuksessa kuvatun ilmiön ymmärtämiseen. Muihin kirjallisuuskatsauksen tyypeihin verrattuna kuvaileva kirjallisuuskatsaus eroaa siten, että koko prosessin ajan eri vaiheet etenevät osin päällekkäin tutkimuskysymyksestä tuotetun tiedon tarkastelemiseen. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 292.)

Tässä tutkielmassa käytän menetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, joka voidaan jakaa narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen. Metodisesti kevyin muoto on narratiivinen kirjallisuuskatsaus, jota käytän tässä tutkielmassani. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla pyritään antamaan laaja kuvaa käsiteltävästä aiheesta. Integroivaa kirjallisuuskatsausta käytetään, kun jotakin ilmiötä halutaan kuvailla mahdollisimman monipuolisesti. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voi myös ilmaista yleiskatsaukseksi ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Tutkimuksessa käytettävät aineistot ovat laajoja, eivätkä aineistoa rajaa metodiset säännöt. Myös tutkimuskysymykset ovat tässä kirjallisuuskatsauksen tyyppissä väljempinä. Tutkittavaa

ilmiötä voidaan kuitenkin kuvata laaja-alaisesti ja tarvittaessa pystytään myös luokittelemaan ilmiön ominaisuuksia. (Salminen 2011, 6-8.)

4.3 Aineisto

Tutkimuksen aiheen ja tutkimuskysymysten asettamisen jälkeen aloitin aineistohaun. Etsin aineistoa tutkielmaani JYKDOK Finnasta, JYKDOK Artosta, Janus-julkaisusta sekä Social Care Online ja Social Services Abstract (ProQuest)- hakukoneista. Hakusanoina suomenkielistä materiaalia etsiessäni käytin termejä *huostaanotto*, *sosiaalityö*, *vanhemmat* ja *vanhemmuus* yhdistellen termejä myös keskenään. Englanninkielistä materiaalia etsin hakusanoilla *custody*, *taking into custody*, *social work*, *parents*, *birth parents* ja *foster care*. Myös näitä hakusanoja yhdistelin hakuja tehdessäni.

Aineistoa etsin relevanssin, ajankohtaisuuden, kielen (suomi tai englanti) ja laadulle asetettujen vaatimusten perusteella. Haku kohdennettiin vuosina 2011-2021 julkaistuihin vertaisarvioituihin tutkimuksiin, mutta sisällytin aineistoon yhden rajausta vanhemman tutkimuksen, koska se oli sisällöltään tutkielmani kannalta relevantti. Haun ulkopuolelle jätettiin kandidaatintutkielmat, AMK- opinnäytetyöt sekä pro gradut. Aineistoon otettiin vain maksuttomia materiaaleja, jotka olivat myös kokonaisuudessaan saatavilla verkossa.

Edellä mainittujen rajausten pohjalta käyttämäni aineistoon valikoitui kaksi suomenkielistä väitöskirjaa sekä kuusi tutkimusartikkelia, joista kaksi oli englanninkielisiä. Väitöskirjoissa käsiteltiin huostaanottoa lastensuojelun asiakirjojen (Vierula 2017) ja äitiyden sekä voimaantumisen (Hiltunen 2015) näkökulmista. Suomenkieliset tutkimusartikkelit käsittelivät huostaanottoa vanhempien tukemisen (Pitkänen 2011), huumeita käyttäneiden äitien (Sinko & Virokannas 2009), huostaanoton käynnistämien prosessien ja suhteiden (Vierula 2016) sekä huostaanoton valmisteluprosessin ja kuulemistilaisuuksien (Välikoski & Huhtanen 2020) näkökulmista. Englanninkieliset artikkelit käsittelivät huostaanotettujen lasten vanhempia sosiaalityön kohtaamisten (Wissö, Melke & Josephson 2021) sekä sosiaalitoimessa koetun osallisuuden (Slettebo 2011) näkökulmista. Osassa aineistoa käsiteltiin huostaanottoa prosessin lisäksi myös siihen suoraan liittyvää sijaishuoltoa

vanhempien näkökulmasta. Olen kuitenkin sisällyttänyt analyysiini ainoastaan huostaanottoprosessia koskevia vanhemmuuden ja osallisuuden huomioita. Aineistot olen esitellyt tarkemmin liitteenä olevassa taulukossa. (Liite 1)

4.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin tarkoituksena on tulkita, kuvailla ja ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Sisällönanalyysi sopii monenlaiseen laadulliseen tutkimukseen ja sen voikin ymmärtää tarkoituksenmukaisena viitekehyksenä aineiston monipuoliselle tarkastelulle. Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto informatiivisesti selkeään ja tiiviiseen muotoon. Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin: aineistolähtöinen, teorialähtöinen sekä teoriaohjaava sisällönanalyysi. (Puusa 2020; Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineistosta tutkimuskysymykseen liittyvien ilmausten etsiminen ja niiden pelkistäminen eli redusointi. Redusoinnin jälkeen aineisto klusteroidaan eli ilmaukset luokitellaan ja jaetaan alakäsitteisiin. Alakäsitteistä muodostetaan yläkäsitteitä, jotka käsitteellistetään eli abstrahoidaan. Yläkäsitteet ovat teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ennalta määriteltyjä valitun teorian, mallin tai viitekehyksen mukaan. Tämä ohjaa aineiston tarkastelua ja käsittelyä. (Puusa 2020; Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tutkielmassani analysoin aineiston teorialähtöisellä sisällönanalyysillä soveltaen siihen yleisiä sisällönanalyysin periaatteita. Analyysissä alkuperäiset ilmaukset pelkistettiin, jonka jälkeen luokittelin ne alakäsitteisiin. Alakäsitteistä muodostin yläkäsitteet, jotka perustuivat Leemann & Hämäläisen (2015) asiakasosallisuuden jaottelun osa-alueisiin. Jaottelun osa-alueet ovat toimijuus, osallistuminen, vaikuttaminen palveluihin sekä kuulluksi tuleminen. (Kuvio 2) Olen käyttänyt tutkielmassani aiheeni kannalta relevantteja aineistoja ja olen esitellyt analyysini vaiheet tutkielman luotettavuuden todentamiseksi. (Taulukko 1.)

Tutkielmani on toteutettu laadullisena tutkimuksena, joten suoranaisia yleistyksiä siitä ei voida tehdä. Analyysin havaintojen perusteella voidaan kuitenkin tehdä suuntaa antavia huomioita vanhempien osallisuuden näyttäytymisestä

huostaanotto-prosessissa sekä siitä, millaista tukea vanhemmat toivovat sosiaalityöstä osallisuuden kokemuksen vahvistamiseksi ja toteutumiseksi.

TAULUKKO 1 ESIMERKKI AINEISTON ANALYYSISTA

Alkuperäinen ilmaus	Ilmauksen pelkistys	Alakäsite	Yläkäsite
<i>“Sit mä sanoin sosiaalityöntekijöille et nyt on semmonen tilanne että mä käytän joka päivä ja en pysty enää itte lastani hoitamaan.”</i> <i>”Ittellä ei olis riittänyt omat voimavarat, että se oli oikea ratkaisu, koska siinä on niinkun lasten elämästä ja tulevaisuudesta kysymys...”</i> <i>”En mä tiä mimmosta tukee mä olisin sit tarvinnut, en mä oikein osaa... mitä sieltä olis voinut sit pyytää tai saada?”</i>	Avun tarvitseminen Voimavarojen rajallisuus Hyvä ja oikea ratkaisu Epäselvyys saatavasta tuesta	Aktiivisuus Omaan elämään vaikuttaminen Oma vastuu Aktiivisuus Omaan elämään vaikuttaminen Oma vastuu Oman aktiivisuuden edellytys	Toimintaosallisuus ja toimijuus
<i>“Ja sit samana päivänä me vietiin Joni vastaanotto-kotiin.”</i> <i>“They benefitted from participation when given the opportunity to do so.”</i> <i>“When social workers have decided that the parent’s deficiency is of permanent nature, they do not see any need to provide parents with adequate supervision or support in order to reach change.”</i>	Lapsi lähtee pois Hyöty osanotosta Vanhemmille ei tarjota tukea	Konkreettinen tekeminen Mahdollisuus olla mukana Mahdollisuus olla mukana Sosiaalityöstä saatu vanhemmuuden tuki puuttuu	Suunnitteluosallisuus ja osallistuminen

<i>“Sittenhän onneks löytyi 2 paikkaa, sain itse valita, mutta kyllä siinä aika pitkään kesti.”</i> <i>“Huostaanoton toteuttamiseen liittyen vanhemmalla oli mahdollisuus vaikuttaa lapsen sijaishuoltomuotoon.”</i> <i>“Äitien asiat olisivat ehkä lieventyneet, jos he olisivat kokeneet kunnioittavaa ja arvostavaa kohtaamista, luottamussuhteiden syntymistä auttajiin..”</i>	Lapsi saa paikan sijaishuollosta Saa vaikuttaa sijaishuolto-paikkaan Luottamussuhde syntyisi kunnioituksesta ja arvostuksesta	Valinnan mahdollisuus Prosessissa mukana oleminen Prosessissa mukana oleminen Vaikuttamisen mahdollisuus Luottamus viranomaiseen	Päätösosallisuus ja vaikuttaminen palveluihin
<i>“Kyllä ne sosiaalityöntekijät ymmärsi ja tuki mun päätöstä, kun mä olin ihan varma, etten mä pysty sitä kasvatustehtävää suorittamaan”</i> <i>“Ja ne tajus, miten vaikee paikka se oli ja siinä sai henkistäkin tukea sille päätökselleen.”</i> <i>“Sen mä olisin halunnu kyllä, että olis tultu kysymään: Mitä tukea sä tarvitset?”</i>	Saatu tuki viranomaisilta Vaikea ratkaisu vanhemmalla Tuen tarve	Mielipiteen kuuleminen Mielipiteen kuuleminen Saatu tuki Kokemus hylkäämisestä Huomiotta jättäminen	Tieto-osallisuus ja kuulluksi tuleminen

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen havaintoja analyysini pohjalta. Aineistosta tunnistettiin vanhempien osallisuuden näkökulmasta toimintaosallisuuden, suunnitteluosallisuuden, päätösosallisuuden ja tieto-osallisuuden sisältöjä. Lisäksi tunnistettiin vanhempien toiveita sosiaalityöstä saatavasta tuesta.

5.1 Toimintaosallisuus ja toimijuus

Aineistosta tunnistettiin useita toimintaosallisuuden ja toimijuuden eri elementtejä. Leemann & Hämäläinen (2015, 5) ovat määritelleet toimintaosallisuuden ja toimijuuden asiakkaan mahdollisuudeksi toimia omassa elinympäristössään. Hokkasen (2016) 63,64) määritelmä on laajempi käsittäen asiakkaan vaikuttamismahdollisuudet, mahdollisuuden elää omilla ehdoillaan, oikeuden tehdä päätöksiä omaa elämäänsä koskien sekä toimia haluamallaan tavalla. Lisäksi toimijuus on ymmärrettävissä myös asiakkaan sitoutumiseksi sekä asiakaslähtöisyydeksi, jossa palvelut räätälöidään kullekin asiakkaalle yksilökohtaisesti tarpeen mukaan (Hokkanen 2016, 56.)

Tutkimuksissa kuvattiin vanhempien toimijuutta oman lapsensa huostaanottotilanteessa. Vanhemmat olivat aktiivisia toimijoita, jotka ottivat vastuun sekä omasta että lapsensa elämästä. He toimivat vaikeassa tilanteessa ilmaisemalla itse toiveensa lapsensa huostaanotosta, vaikka päätökset olivatkin raskaita ja elämää muuttavia. Vanhempien toiminnassa tärkeää oli myös kannustava yhteistyö

viranomaisten kanssa, joka mahdollisti vanhempien toimijuuden ja vastuunoton. (Hiltunen 2015; Pitkänen 2011; Sinko & Virokannas 2009; Vierula 2016.)

Toisaalta toimijuuden kokemuksia oli osalla vanhemmista hyvin vähän, jos lainkaan. Vanhemmilla oli kokemuksia myös siitä, että toimijuus oli ikäänkuin otettu pois ja viranomaisten taholta toimijuuteen ja aktiiviseen rooliin ei kannustettu. Joillakin vanhemmilla oli kokemuksia myös siitä, että toimijuus oli lähes kokonaan oman aktiivisuuden varassa, eikä siihen saanut viranomaisilta tukea. Osalla vanhemmista oli tunne, ettei heihin luotettu ja vanhempien vastuunottoon ei uskottu. (Hiltunen 2015; Pitkänen 2011; Sinko & Virokannas 2009; Vierula 2017.) Huolimatta toimijuutta edistävästä kokemuksesta, vanhemmat kaipasivat viranomaisilta lisää kannustusta toimijuuden ja aktiivisuuden toteutumiseen. Vanhemmat toivoivat sosiaalitoimesta myös enemmän yhteistyötä toimijuuden vahvistamiseksi. Vanhempien toimijuuteen kannustamisen nähtiin edesauttavan myös vanhempien suhdetta huostaanotettuun lapseensa. (Välikoski, Pösö & Huhtanen 2020; Wissö, Melke & Josephson 2021.)

Tutkimuksissa tunnistettiin muitakin vanhempien toiveita sosiaalityöstä saatavasta tuesta. Vanhemmat toivoivat esimerkiksi keskustelu- ja kriisiapua huostaanotto-prosessin läpikäymiseen (Pitkänen 2011; Slettebo 2011) Vanhemmat kokivat hyötyvänsä vertaistuesta, joka myös omalta osaltaan tuki vanhempien kokemusta toimijuudesta (Vierula 2016; Wissö jne. 2021.) Edellä mainitut toiveet sosiaalityön tuesta tukisivat myös asiakaslähtöisyyden ja asiakkaan yksilökohtaisten palveluiden toteutumisen ajatusta toimijuuden näkökulmasta.

5.2 Suunnitteluosallisuus ja osallistuminen

Osallistuminen huostaanotto-prosessiin tunnistettiin useista eri näkökulmista. Leemann & Hämäläisen (2015, 5) mukaan suunnitteluosallisuus ja osallistuminen mahdollistuu, kun asiakas otetaan mukaan omaan prosessiinsa ja asiakkaalla on myös riittävästi tietoa palveluista. Lisäksi asiakkaan asiantuntemus palveluista tulee hyväksyä ja asiakkaalle voidaan myös antaa lupa osallistua palveluiden suunnitteluprosesseihin mahdollisuuksien mukaan.

Lupa osallistua ja näin ollen vaikuttaa tunnistettiin aineistosta vanhempien osallistuessa päätöksentekoon huostaanottotilanteessa (Pitkänen 2011; Sinko &

Virokannas 2009.) Lisäksi vanhemmilla oli kokemuksia osallistumisesta kansalaisaktivismiin ja vertaisryhmätoimintaan huostaanotto-prosessin aikana. Vanhemmat kokivat myös näiden tukevan heidän osallistumisen kokemustaan. (Pitkänen 2011; Slettebo 2011; Vierula 2016.) Vanhemmat myös tunsivat, että heidän mielipiteitään kuunneltiin ja heille annettiin mahdollisuus osallistua yhteiseen keskusteluun ja tulla kuulluiksi. Tämän myötä vanhemmat kokivat huostaanotto-prosessin myönteisessä valossa. (Välikoski jne. 2020.)

Osassa aineistoa vanhempien osallistumisen kokemus tunnistettiin hyvin vähäisenä. Vanhemmilla oli kokemuksia siitä, etteivät he osallistuneet oman lapsensa huostaanotto-prosessiin, koska eivät uskaltaneet. Lisäksi jotkut vanhemmat ilmaisivat, että he halusivat olla mahdollisimman kaukana päätöksenteosta ja eivät edes halunneet osallistua prosessiin. Osa vanhemmista myös koki jääneensä tahtomattaan ulkopuolelle, mutta osa vanhemmista oli tehnyt sen myös tietoisesti, jolloin osallistuminen näyttäytyikin osallistumattomuutena. (Hiltunen 2015.) Lisäksi osa vanhemmista ilmaisi kokemuksiaan ulkopuolisuudesta ja myös siitä, että vanhemmat eivät oikein tieneet, mitä heiltä prosessissa odotettiin (Pitkänen 2011.)

Kaikissa tutkimuksissa yhtä lukuunottamatta tunnistettiin osallistumisen merkittävimmäksi esteeksi puutteellinen sosiaalityöstä saatu vanhemmuuden tuki. Vanhempien kokemus oli, että tietoa palveluista ja omasta prosessista ei ollut riittävästi saatavilla ja näin ollen aktiivinen osallistuminen huostaanotto-prosessiin ei ollut mahdollista. Vanhemmat toivoivat keskusteluapua ja riittävää informaatiota, joiden kautta he saisivat lisää tietoa omasta prosessistaan ja siihen liittyvistä palveluista. Tämä kannustaisi ja rohkaisisi vanhempia aktiivisessa prosessiin osallistumisessa. Vanhemmat kokivat myös oman työntekijänsä kannustavan suhtautumisen lisäävän heidän rohkeuttaan osallistua. Kannustavuus koettiin hyvin oleellisena sosiaalityön tuen muotona osallistumisen kannalta. (Hiltunen 2015; Pitkänen 2011; Sinko & Virokannas 2009; Wissö jne. 2021.)

5.3 Päätösosallisuus ja vaikuttaminen palveluihin

Leemann & Hämäläisen (2015,5) mukaan päätösosallisuus ja palveluihin vaikuttamisen mahdollisuus edellyttää luottamusta sekä vallan ja vastuun jakamista asiakkaan ja viranomaisen välillä. Tästä viitekehystä katsottuna aineistosta tunnistettiin aitoja vanhemman vaikuttamisen mahdollisuuksia vain muutamia.

Osalla vanhemmista oli kokemuksia siitä, että he saivat olla mukana lapsensa huostaanottoprosessissa ja saivat vaikuttaa lapsensa sijaishuoltopaikkaan. Lisäksi joillakin vanhemmilla oli kokemusta siitä, että he saivat valita lapsensa sijaishuoltomuodon. (Pitkänen 2011; Sinko & Virokannas 2009; Vierula 2016.) Näistä esimerkeistä huolimatta vanhempien kokemukset vaikuttamismahdollisuuksista saamiinsa palveluihin olivat yleisesti hyvin vähäisiä tai niitä ei tutkimuksissa tunnistettu. Sen sijaan aineistosta tunnistettiin selkeästi vanhempien toiveita sosiaalityötä kohtaan. Vanhemmat toivoivat mahdollisuutta ilmaista mielipiteensä omaan prosessiinsa ja siten vaikuttaa saamaansa palveluun (Pitkänen 2011; Slettebo 2011; Vierula 2016; Välikoski jne. 2020.)

Aineistosta tunnistettiin myös viranomaisen rooli vanhempien auttajana huostaanottoprosessissa. Vanhemmat ilmaisivat luottamuspulaa viranomaisia kohtaan, eivätkä kokeneet saavansa apua. Lisäksi vanhempien kokemukset viranomaisista auttajan roolissa olivat kielteisiä. Kokemusten mukaan yhteistyön lisääminen ja luottamuksen syntyminen edesauttaisivat vanhempia luottamuksen vahvistamisessa. Tällöin viranomaisen voitaisiin nähdä myös perheen auttajana ja vanhemmat uskaltaisivat rohkeammin ilmaista tuen tarpeitaan ja siten vaikuttaa saamaansa palveluun. (Hiltunen 2015; Pitkänen 2011; Sinko & Virokannas 2009; Slettebo 2011; Wissö jne. 2021.) Sosiaalityöstä toivottu tuki piti sisällään toiveita yhteistyön vahvistamisesta ja siitä, että olisi aikaa luottamuksellisen suhteen syntymiseen vanhempien ja viranomaisen välillä.

5.4 Tieto-osallisuus ja kuulluksi tuleminen

Leemann & Hämäläisen (2015,4) määrittelemä tieto-osallisuus tarkoittaa sitä, että henkilöä kuullaan omana itsenään ja hänellä on oikeus esteettömästi saada itseään koskevaa tietoa.

Aineistosta tunnistettiin tieto-osallisuuden ja kuulluksi tulemisen teemoja kaikista tutkimuksista. Vanhemmilla oli kokemuksia siitä, että heitä oli kuultu ja kuunneltu ja heille oli annettu omaan prosessiinsa liittyvää tietoa. Yhtä usein vanhemmat myös kokivat tulleen sivuutetuiksi ja vanhempien mielipiteillä ei ollut merkitystä eikä heitä ei kuultu omina itseinään. (Hiltunen 2015; Välikoski jne. 2020; Wissö jne. 2021)

Osalla vanhemmista kuulluksi tulemistä seurasi huostaanotto. Näissä tapauksissa se oli vanhemman oma tahto. (Sinko & Virokannas 2009; Vierula 2016.) Eräässä tutkimuksessa vanhemmille annettiin tietoisesti tilaisuus tulla kuulluiksi ja ilmaista oma mielipiteensä. Vanhemmilta myös varmistettiin, että he olivat ymmärtäneet kaiken ja saaneet sanottua oman näkymyksensä. (Välikoski jne. 2020.) Pitkäsen (2011) ja Slettebon (2011) tutkimuksissa osa vanhemmista koki tulleen aidosti kuulluksi ja se edesauttoi vanhempia käsittelemään huostaanoton aiheuttamia tunteita ja jollain tasolla sen myös hyväksymään. Vierulan (2017) tutkimuksessa tunnistettiin vanhempien kokemus kuulluksi tulemisesta, mikä lisäsi myös luottamusta sosiaalityöntekijää kohtaan.

Joillakin vanhemmilla oli kokemuksia siitä, että heidän mielipiteitään ei kuunneltu. Lisäksi vanhemmat kokivat, että viranomaisten päätökset ja huostaanottoon johtaneet tapahtumat perustuivat valheelliseen ja virheelliseen tietoon. (Välikoski 2020; Wissö jne. 2021.) Vanhemmilla oli myös luottamuspulaa omaa työntekijäänsä kohtaan ja vanhemmat kokivat, etteivät he tulleet aidosti kuulluiksi omina itseinään. Lisäksi jotkut vanhemmat kertoivat pyytäneensä apua, mutta jostain syystä he kokivat, ettei heitä siinä kuunneltu ja apu jäi saamatta. (Hiltunen 2015.)

Vanhemmilla oli myös kokemuksia tieto-osallisuuden ja kuulluksi tulemisen puutteista ja useat vanhemmat jakoivat kokemuksen siitä, etteivät he saaneet omasta huostaanottoprosessistaan riittävästi tietoa (Pitkänen 2011; Slettebo 2011.) Osa vanhemmista koki liian vähäisen tiedonsaannin omasta huostaanottoprosessistaan

välinsuhteiden puutteena viranomaisten taholta. Kaikki vanhemmat eivät myöskään saaneet vastauksia mieltään askarruttaneisiin kysymyksiin ja he tunsivat viranomaisten sivuuttaneen heidät. (Pitkänen 2011; Vierula 2017.)

Vanhempien toiveina sosiaalityötä kohtaan tunnistettiin mahdollisuus saada keskustelutukea ja tulla kuulluiksi. Tämä edellytti aikaa ja luottamussuhteen syntymistä vanhemman ja työntekijän välille. Tutkimuksissa useat vanhemmat kertoivat tarvitsevansa kuuntelijaa ja sellaista henkilöä, joka valaa uskoa ja toivoa vanhempien elämään ja huostaanottotilanteeseen. Luottamussuhde tunnistettiin myös erittäin tärkeänä seikkana yhteistyön kannalta. Toisaalta juuri luottamuspula työntekijää kohtaan oli joidenkin vanhempien kohdalla tämän esteenä. (Hiltunen 2015; Pitkänen 2011; Vierula 2016.)

Aineistossa korostui myös kuuntelemisen ja kuulluksi tulemisen merkitys ja sen kautta sosiaalityöstä toivottu vanhempien tuki. Vanhemmat kokivat pelkästään mahdollisuuden kuulluksi tulemisesta riittävänä tukena. Vanhemmat tunsivat myös hyväksyntää ja kannustusta työntekijöidensä taholta, mikä edesauttoi kuulluksi tulemisen kokemusta. (Pitkänen 2011; Slettebo 2011; Välikoski jne. 2020; Wissö jne. 2021.) Toisaalta vanhemmilla oli kokemuksia hylkäämisestä ja siitä, ettei kukaan ollut kiinnostunut heistä eikä heidän jaksamisestaan vaikeassa elämäntilanteessa. Osa vanhemmista kertoi, ettei kukaan ollut kysynyt, kuinka vanhempi voi ja mitä hänelle kuului. Nämäkin vanhemmat toivoivat tulevansa kuulluiksi. Lisäksi vanhemmat toivoivat sosiaalityöstä keskusteluavun tarjoamista. (Hiltunen 2015; Sinko & Virokannas 2009)

Kaikkiaan havainnot osoittavat, että vanhempien osallisuuden kokemukset huostaanotto-prosessissa olivat hyvin vaihtelevia. Osalla vanhemmista kokemukset olivat myönteisiä, toisaalta useilla kokemukset olivat hyvin vähäisiä tai niitä ei juurikaan ollut. Havainnot osallisuuden kokemusta tukevista tuen tarpeista ja toiveista oli tunnistettavissa kaikista tutkimuksista. Erityisesti vanhemmat toivoivat kuuntelua, keskustelua, hyväksyntää ja huomioiduksi tulemisista sosiaalityön taholta.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt saamaan vastauksia siihen, miten vanhempien osallisuus näyttäytyy huostaanotto-prosessissa Leemann & Hämäläisen (2015, 4,5) asiakasosallisuuden jaottelun neljän osa-alueen kautta. Lisäksi olen selvittänyt, millaista tukea vanhemmat toivovat sosiaalityöstä, jotta vanhempien osallisuuden kokemukset voisivat vahvistua. Asiakasosallisuuden jaottelun osa-alueet olivat toimintaosallisuus ja toimijuus, suunnitteluosallisuus ja osallistuminen, päätösosallisuus ja vaikuttaminen palveluihin sekä tieto-osallisuus ja kuulluksi tuleminen.

Leemann & Hämäläisen (2015, 5) ja Hokkasen (2016, 63,64) määrittelemän toimintaosallisuuden ja toimijuuden viitekehyksen näkökulmasta osallisuus näyttäytyi siten, että vanhemmat olivat aktiivisia toimijoita, jotka saivat itse vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin valintoihin ja päätöksiin. Toisaalta toimijuus tunnistettiin myös siten, ettei vanhempien vastuunottoonsa uskottu ja toimijuus oli paljolti vanhempien oman aktiivisuuden varassa.

Suunnitteluosallisuuden ja osallistumisen keskeisinä havaintoina Leemann & Hämäläisen (2015, 5) määritelmän pohjalta tunnistettiin vanhempien kokemuksia siitä, että vanhemmat saivat luvan osallistua oman lapsensa huostaanotto-prosessiin. Tämä lisäsi kokemusta osallisuudesta, jolloin vanhempien asiantuntemukseen uskottiin ja se hyväksyttiin. Toisaalta vanhempien kokemukset osallistumisesta näyttäytyivät myös osallistumattomuutena. Myös ulkopuolelle jäämisen kokemukset sekä epäselvyydet

siitä, mitä vanhemmilta huostaanotto-prosessissa odotettiin tunnistettiin vaikuttavana seikkana osallistumisen kokemuksessa (Pitkänen 2011.)

Havaintoja päätösosallisuudesta ja palveluihin vaikuttamisen kokemuksista ei aineistosta juurikaan tunnistettu ja vain muutama vanhempi oli saanut valita lapsensa sijaishuoltoapaikan tai sijaishuoltomuodon. Päätösosallisuus edellyttää luottamusta sekä vallan ja vastuun jakamista viranomaisten ja asiakkaiden kesken (Leemann & Hämäläinen 2015, 5.) Aineistossa tunnistettiinkin luottamuspula viranomaiseen auttajana, mikä heikensi myös kokemusta tulla kuulluksi ja siten vaikuttaa saamaansa palveluun (Pitkänen 2011; Sinko & Virokannas 2009; Slettebo 2011.)

Kuulluksi tuleminen sekä oikeus saada tietoa omista palveluista on Leemann & Hämäläisen (2015, 4) määrittelemän tieto-osallisuuden ja kuulluksi tulemisen perusta. Aineistosta tunnistettiin, että osa vanhemmista oli saanut ilmaista mielipiteensä huostaanotto-prosessiin ja tuli kuulluksi. Osa vanhemmista koki, että aidon kohtaamisen ja kuulluksi tulemisen kautta myös huostaanoton hyväksyntä oli jollain tasolla päässyt etenemään (Pitkänen 2011; Slettebo 2011.) Toisaalta keskeisenä havaintona tunnistettiin myös, että osallisuuden kokemus kuulluksi tulemisen kautta oli joidenkin vanhempien kohdalla heikkoa. Kokemukset viranomaisten välinpitämättömyydestä, vanhempien sivuuttamisesta ja tiedon pimittämisestä olivat aineistosta tunnistettuja havaintoja (Välikoski 2020; Wissö jne. 2021.)

Yhteenvedon voidaan todeta, että kaikkein merkityksellisimmäksi osallisuuden kokemusta tukeväksi sosiaalityön tueksi tunnistettiin vanhempien toiveet kuuntelemisesta sekä kokemukset kuulluksi tulemisesta. Nämä seikat korostuivat kaikkien osa-alueiden havainnoissa hieman eri näkökulmista. Eri osa-alueiden havaintojen pohjalta tunnistettiin vanhempien toiveita keskustelu- ja kriisiavusta, kannustavasta kohtaamisesta, vertaistuesta sekä vanhemmuuden tuesta. Lisäksi tunnistettiin vanhempien toiveita luottamuksellisesta suhteesta omaan työntekijäänsä sekä vanhemman rohkaisemisesta aktiiviseen osallistumiseen ja toimijuuteen. Myös riittävä työskentelyaika, yhteistyön vahvistaminen ja tarpeellinen tiedottaminen palveluista ja omista prosesseista olivat vanhempien toiveita sosiaalityötä kohtaan. Toisaalta eri osa-alueilla tunnistettiin myös kokemuksia sivuun jäämisestä ja ulkopuolisuuden tunteesta. Lisäksi oli havaintoja yksin jäämisestä sekä siitä, ettei kukaan ollut kiinnostunut vanhempien kuulumisista ja heidän pärjäämisestään.

Havaintojen perusteella voidaan kuitenkin tehdä johtopäätös siitä, että vanhempien tultua kuulluiksi omina itseinään myös kielteiset kokemukset osallisuudesta voivat muuttua myönteisemmiksi. (Välikoski jne. 2020; Wissö jne. 2021.)

Tehtyjen havaintojen perusteella kuulluksi tuleminen toteutuu ja vahvistuu hyvän luottamussuhteen kautta. Lisäksi kuulluksi tuleminen ja vanhempien kuunteleminen myös vahvistaa ja lisää osallisuutta ja sen kokemusta kaikilla asiakasosallisuuden osa-alueilla. Näin ollen sen merkitys on kokonaisuuden kannalta huomattava ja tähän osallisuuden näkökulmaan olisikin erityisen tärkeää kiinnittää huomiota vanhempien kanssa työskenneltäessä. (Hiltunen 2015; Pitkänen 2011.)

Tutkielmani havaintojen perusteella voidaan todeta, että vanhempien osallisuuden kokemuksia kaikilla asiakasosallisuuden eri osa-alueilla tulee huostaanottoprosessissa edelleen vahvistaa ja tukea. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota vanhempien toiveeseen tulla kuulluiksi ja saada tarvittaessa keskusteluapua ja -tukea. Aineistosta tunnistettiin, että se yksin riitti antamaan vanhemmille kokemuksia osallisuuden tunteesta. Lisäksi vanhempien olemassaolon ja näkemysten merkitys korostui.

Jatkotutkimusta voisi tehdä syistä, jotka estävät tai vähentävät vanhempien asiakasosallisuuden toteutumista lastensuojelun eri palveluprosesseissa. Lisäksi olisi mielenkiintoista tehdä tutkimusta siitä, miten systemaattinen vanhempien osallisuuden huomioiminen vaikuttaisi esimerkiksi huostaanottojen määriin. Sosiaalityössä on keinoja ja taitoja vanhempien osallisuuden huomioimiseen ja vanhempien osallisuutta vahvistamalla tavoite koko perheen osallisuudesta voi toteutua paremmin.

LÄHTEET

- Aarnio, N. 2016. Huostaanoton jälkipuinti ja uudet oivallukset- Eräs huostaanotto-prosessi äidin näkökulmasta. Artikkeliteoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto-Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. Sivunumeroinen E-kirja.
- Avyard, H. 2010. Doing a literature Review In Health and Social Care. A practical guide 2nd Edition. E-kirja. Berkshire: Open University Press.
- Harju, A. 2020. Osallisuus ja osattomuus. Julkaisu verkkosivustolla Kansalaisyhteiskunta. Saatavilla: <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/osallisuus-ja-osattomuus/> Luettu: 24.3.2022.
- Hiltunen, T. 2015. Äitiys, huostaanotto ja voimaantumisen. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Hokkanen, L. 2013. Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asiantuntijassa. Artikkeliteoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) 2013. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. E-kirja. Tampere: Vastapaino.
- Huhtanen R. 2016. Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Artikkeliteoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto-Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. Sivunumeroinen E-kirja.
- Hämeen-Anttila, L. 2017. Lasten ja perheiden palvelut. Artikkeliteoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. Sosiaalityön käsikirja. 2017. Tallinna: Tietosanomala.
- Högnabba, S. 2008. Muuttaako asiakkaan puhe työikäntäjä? Tutkimus Bikva-arviointimenetelmän vaikutuksista. Stakesin raportteja 34/2008. Helsinki: Valopaino Oy.
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leeman, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Thl. Helsinki: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Artikkeliteoksessa Hoitotiede 25 (4). 291-301.
- Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. 2020. Asiakkaan ääni- osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Artikkeliteoksessa Hujala, A. & Taskinen, H. (toim.) 2020. Uudistuva sosiaali- ja terveysala. E-kirja. Tampere: Tampere University Press.

- Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Artikkeliteoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto-Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. Sivunumeroimaton E-kirja.
- Laitinen, M. & Niskala, A. 2013. Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Artikkeliteoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) 2013. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. E-kirja. Tampere: Vastapaino.
- Lastensuojelulaki 417/2007 Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki> Luettu: 5.2.2022.
- Lastensuojelun käsikirja. 2020. Thl. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto> Luettu: 24.3.2022.
- Lastensuojelun laatusuositus. 2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto.
- Leeman, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Thl. Saatavilla: <http://www.thl.fi/sokra>. Luettu 8.2.2022.
- Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Artikkeliteoksessa Yhteiskuntapolitiikka 81(5). 586-592.
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Thl. Saatavilla <http://www.thl.fi/sokra> Luettu 5.2.2022.
- Pajula, E. 2014. Tositarinoita osallisuudesta. Artikkeliteoksessa Jämsen, A. & Pyykkönen, A. (toim.) 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Yliopistopaino.
- Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Artikkeliteoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy. Sivunumeroimaton E-kirja.
- Pätäri, T. 2018. Kohti kasvatuskumppanuutta. Artikkeliteoksessa Pätäri, T. & Ylikännö, M. (toim.) 2018. Tahdo tehdä toisin- Uusia tapoja lastensuojeluun. Tallinna: Tietosanoma Oy.
- Pösö, T. 2016. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Artikkeliteoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto- Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. Sivunumeroimaton E-kirja.
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Sinko, P. & Virokannas, E. 2009. Rajallisia äitiysidentiteettejä- Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. Artikkeliteoksessa Janus 17 (2). 104-120.
- Slettebo, T. 2013. Partnership with parents of children in care: A study of collective user participation in child protective services. Artikkeliteoksessa British journal of social work. 43. 579-595. Saatavilla <http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcr188> Luettu 23.2.2022.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki> Luettu: 8.2.2022

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2021. Yhden lastensuojelun sosiaalityöntekijän vastuulle enintään 35 lasta vuonna 2022. Saatavilla <https://stm.fi/-/yhden-lastensuojelun-sosiaalityontekijan-vastuulle-enintaan-35-lastavuonna-2022> Luettu 29.1.2022.
- Särkelä-Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Artikkeliteoksessa Jämsen, A. & Pyykkönen, A. (toim.) 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Tammelin, M. Kokemuksia sosiaalipalveluista. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasfoorumit Keski-Suomessa. 2010. Thl. Raportti 31/2010. Helsinki: Yliopistopaino.
- Thl 2019. Osallisuus. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus> Luettu 29.1.2022
- Thl 2022. Lastensuojelu 2020. Saatavilla <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu> Luettu 29.1.2022
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Sivunumeroimaton E-kirja.
- Työterveyslaitos. 2022. Mitä asiakasosallisuus on? Saatavilla <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/asiakasosallisuus-sotessa/mita-asiakasosallisuus> Luettu 12.2.2022.
- Valkama, K. & Raisio, H. 2013. Kansalaisraati?- Deliberatiivinen demokratia rakenteellisen sosiaalityön työmuotona? Artikkeliteoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) 2013. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. E-kirja. Tampere: Vastapaino.
- Vierula, T. 2016. Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Artikkeliteoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto- Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. Sivunumeroimaton E-kirja.
- Vierula, T. 2017. Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Välikoski, T.-R., Pösö, T., & Huhtanen, R. 2020. Kuulemistilaisuus institutionaalisen vuorovaikutuksena lapsen huostaanoton valmisteluprosessissa. Artikkelijulkaisussa Janus 28(4). 323–340. Saatavilla <https://doi.org/10.30668/janus.89056> Luettu 26.2.2022.
- Wissö, T. Melke, A. & Josephson, I. Social workers' constructions of parents to children in foster care. 2021. Artikkelijulkaisussa Qualitative Social Work. 0 (0) 1-17. Saatavilla <https://doi.org/10.1177%2F14733250211019455> Luettu 23.2.2022.

LIITTEET

LIITE 1 TUTKIMUSAINEISTON KUVAUS

Tutkimuksen tekijä/t, vuosiluku, tutkimuksen nimi + tutkimuksen tyyppi	Tutkimuksen tavoite	Tutkimusaineisto + tutkimuksen analyysi/ menetelmä	Tutkimuksen keskeiset tulokset
Hiltunen, T. 2015. Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen Väitöskirja	Äitiyden kokemuksen käsittely ennen huostaanottoa, sen aikana ja sen jälkeen. Mitkä tekijät heikensivät tai vahvistivat voimaantumisen kokemuksia. Millaista tukea äidit saivat huostaanottoprosessissa	Aineistona 19 huostaanotettujen lasten äideille tehtyä teemahaastattelua. Analyysitapana sekä teemaattinen että sisällönanalyysi.	Huostaanotto on äideille järkytys. Huostaanotolla on vaikutusta naisten kokemukseen äitiydestä sekä negatiivisesti että myöskin positiivisesti voimaantumisen näkökulmasta
Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Tieteellinen tutkimusartikkeli	Tuoda esiin vanhempien kokemuksia omasta kuntoutumisen tuesta ja vanhemmuudesta lapsen huostaanoton ja sijoituksen aikana	Aineistona käytäntötutkimus, jossa haastateltiin 14 huostaanotetun lapsen vanhempaa.	Vanhemmille tarjottu tuki on vähäistä ja pirstaleista. Avun saaminen vaati vanhemmilta omaa aktiivisuutta. Vanhemmille on tärkeää saada vaikuttaa lasta koskeviin ratkaisuihin. Vanhemmuus on monille omaa kuntoutumista tukeva asia.
Sinko, P. & Virokannas, E. 2009. Rajallisia äitiysidentiteettejä- Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista Tieteellinen tutkimusartikkeli	Äitiyden rakentamisen tarkastelu ennen huostaanottoa, sen aikana ja sen jälkeen.	Aineistona neljä huumeita käyttävän äidin kertomusta tilanteissa, missä lapsi on huostaanotettu. Menetelmänä haastattelu, äitiyden rakentumista tarkastellaan diskurssi-analyttisen lähi-lukemisen kautta	Huumeidenkäyttö lisääntyy huostaanoton myötä, äitiyden identiteetti särkyy. Syyllisyyden tunteet ja rajallisen äitiyden hyväksyminen lapsen palattua ovat arkipäivää. Äidit tarvitsevat tukitoimia omaan äitiyteen lapsen

			kotiuduttua.
Slettebo, T. 2011. Partnership with parents of children in care: A study of collective user participation in child protection services. Tieteellinen tutkimusartikkeli Norjasta	Selvittää asiakasosallisuutta Norjan lastensuojelussa. Haastatteluissa esiin tulleiden teemojen pohjalta keskusteluryhmän perustaminen.	Aineistona 21 vanhempien ja 10 nuorten haastattelua.	Vanhemmat ymmärsivät pääsääntöisesti syyt lapsensa sijoittamiselle, mutta eivät olleet samaa mieltä saamastaan avusta. Vanhemmat halusivat enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia. Lisäksi vanhemmat halusivat lisätietoa palveluista ja päätöksistä. Myös sosiaalityöntekijöitä oli kokemuksen mukaan vaikea saada kiinni.
Vierula, T. 2017. Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja	Tarkastella lastensuojelussa asiakkaana olevien tai olleiden vanhempien suhteita itseään koskeviin asiakirjoihin ja asiakirjakäytäntöihin.	Aineistona 19 kerronnallisesti painotunutta vanhempien teemaattista haastattelua. Analyysimenetelmänä teemaattinen luenta ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi	Lastensuojelun dokumentoinnista ja sen tehtävästä olisi syytä keskustella, samoin asiakirjojen tarpeesta ja siitä, ketä ne palvelevat. Asiakirjat ovat monimerkityksisiä ja ne ovat sidoksissa vanhempien kokemukseen omasta asemastaan lastensuojelun asiakkaina.
Vierula, T. 2016 Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä Tieteellinen	Selvittää huostaanoton aiheuttamien prosessien vaikutuksia vanhempien elämässä	Aineistona 16 huostaanotettujen lasten vanhempien teemahaastattelua. Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi ja temaattinen luenta	Vanhempien kokemukset huostaanotoista ovat vahvasti ihmisarvoon liittyviä

tutkimusartikkeli			
Välikoski, T-R., Pösö, T. & Huhtanen. R. 2020. Kuulemistilaisuus institutionaalisen vuorovaikutuksena lapsen huostaanoton valmisteluprosessissa Tieteellinen tutkimusartikkeli	Tarkastella huostaanottoon liittyviä kuulemistilaisuuksia, joissa tarkoituksena selvittää asianosaisen mielipide huostaanottoon ja sitä seuraavaan sijaishuoltoon	Aineistona 16 litte-roitua kuulemistilaisuutta. Kuulemisissa osapuolten vuorovai- kutusta analysoidaan temaattisesti	Kuulemistilai- suudessa pyri- tään aidosti kuulemaan ja saamaan sel- ville asianosais- ten mielipide
Wissö, T., Melke, A. & Josephson. I. 2021. Social workers' constructions of parents to children in foster care. Tieteellinen tutkimusartikkeli Ruotsista	Selvittää saavatko vanhemmat tukea sosiaalitoimesta tilanteessa, missä heidän lapsensa on huostaanotettu ja sijoitettuna kodin ulkopuo- lelle.	Aineistona 52 sosi- aalityöntekijän ja vanhemman vuoro- vaikutuksessa tapah- tunutta kohtaamista Ruotsissa seitsemässä eri kunnassa. Analyysi tehtiin kohderyhmän haastattelujen pohjalta aineistoläh- töisesti.	Sosiaalityönteki- jöiden tulee kiinnittää huomiota van- hempien kohtaamiseen ja omaan rooliinsa vanhemman prosessissa. Lisäksi sosiaali- työntekijän tulee huomioida van- hempien merki-tyt sijoituksessa olevan lapsen elämässä.